

VIŠEDECENIJSKO UNIŠTAVANJE VAKUFA U BOSNI I HERCEGOVINI

Suad MAHMUTOVIĆ

«Vlasništvo je nepovredivo i sveto pravo. Niko ne može biti lišen svoga prava, osim ako to iziskuju javne potrebe, ali samo u slučaju kad to zakon dopušta.»

Francuska deklaracija o pravima čovjeka i građanina iz 1789. godine

Uvod

Vakuf je opće dobro i spada u kategoriju trajne vrijednosti. Uvakufljena imovina postaje Allahovo vlasništvo i data je na upravljanje ljudima. Među dobrotvornim djelima najbolja su ona čije su posljedice najtrajnije, a ta je trajnost kod vakufa neograničena. Uvakufljavanje je i naročita forma postizanja jednog od najbitnijih socijalno-moralnih načela islama, a to je pridonošenje srazmjernih žrtava za opće islamsko dobro.

Zahvaljujući ovakvom pristupu vakufu kao trajnom dobru, muslimani su još u srednjem vijeku izgradili takvu kulturu i civilizaciju s kakvom se ostali svijet nije mogao ponositi ni mnogo stoljeća kasnije. Kao primjer se mogu navesti zemlje bivše osmanske države, čije se

stanovništvo obilno koristi vakufskim ustanovama. Egipat je također zemlja sa ogromnim vakufskim dobrima i općenito se može reći da su sve islamske zemlje pune vakufskih ustanova.

I muslimani u našoj zemlji su uvakufljavali svoja dobra. Vakufskom imovina ne postaju samo džamije, nego i imareti, musafirhane, bolnice, sirotišta, banje, ceste, mostovi, česme, sebilji, itd. Među vakifima su bili ljudi različitih profila: sandžak-bezi, mulle, kadije, muderrisi, pa sve do zanatlija i trgovaca. Imovinu su uvakufljavali ne samo muškarci, nego i žene.¹

Vakifi su vrlo često kod nas uticali na prosvjećenost uvjetujući da imami i hatibi moraju dobro poznavati šerijatsko pravo i islamsku tradiciju. U želji da podstaknu hatibe, često su im davali istu plaću kao i imamima, a ostavljali su novac i nekretnine zavještajući ih i za

¹ Bajraktarević, Hasan, "Ovakufu", *Glasnik Islamske vjerske zajednice*, broj 6 i 7, Sarajevo, 1941. godine.

Rad gospodina Bajraktarevića, studenta Više islamske šerijatsko-teološke škole u Sarajevu je, na osnovu ocjene Komisije, proglašen najboljim, početkom ožujka 1941. godine i nagradila ga je Vakufska direkcija

državanje vazova.² Navodi se kako su neki vakifi zavještali imovinu za ženske mektebe. Tako je Razi zavještao svoju kuću za ženski mekteb u Sarajevu s naročitom željom «*da tu jedna sposobna učiteljica poučava žensku djecu Kur'anu i ostalim naukama*».³ Da bi stimulirali polaznike mekteba, vakifi su darivali odjeću učenicima. Tako se u Krzlar-aginoj vakufnami nalaže da se »za 27. noć iz prihoda vakufa dadne 80 odijela vjeroučenicima».⁴

Ukoliko na ovaj način razumijemo instituciju vakufa, onda se neminovno nameće pitanje kakav je odnos bio naspram vakufske imovine u našoj prošlosti i kakav je taj odnos danas.

O vakufima su napisane mnogobrojne studije, članci i knjige na bosanskom jeziku. Naravno, o ovoj instituciji, vrlo važnoj za opstanak muslimana na ovim prostorima, pisali su autori i na drugim jezicima u vrijeme Osmanske države. Uglavnom je to bilo na arapskom i turskom jeziku.⁵ Poznato je da je uloga vakufa za vrijeme osmanske uprave, naročito u ranijem periodu, bila u toj mjeri značajna da se razvitak gradova ne može odvojeno ni razmatrati od historije i uloge vakufa. Vakufski objekti, sa značajnom arhitekturom, u kojima je bio skoncentriran sav vjersko-prosvjetni, kulturni i privredni život muslimana, činili su urbane kosture svih gradova.⁶

Prvi popis vakufa u Bosni datira iz 1540. godine, a evidentiran je u *Bašbakanik Arsivi (BBA)*, *Tapu defter (TD)*, No 211. To je do sada najraniji pronađeni popis vakufa u bosanskom sandžaku.⁷

2 Hodžić, Dževad, "Vakuf i islamska prosvjeta u našim krajevima", *Islamska misao*, br. 66, Sarajevo, 1984. godine, strana 30

3 Bogićević, Vojislav, *Istorija razvitka osnovnih škola u BiH od 1463.-1918.*, Sarajevo, 1965. godine, str. 117

4 Omerdić, Muharem, "Vakuf u službi vjersko-prosvjetnog života muslimana", *Takvim Rijasete IZ-e u BiH za 1996. godinu*, strana 85

5 Begović, Mehmed, *Vakufi u Jugoslaviji*, Srpska akademija nauka i umetnosti, Posebna izdanja, knjiga CCCLXI, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 44, Beograd, 1963. godine

6 Handžić, Adem, "O formiranju nekih gradskih naselja u Bosni u XVI. stoljeću", *Prilozi za orijentalnu filologiju, XX-XXI/1970-1971.*, Sarajevo, 1974. godine

7 Behija Zlatar, "Popis vakufa u Bosni iz prve

Osmanska država je vodila urednu evidenciju vakufa i tome pridavala značajnu pažnju, a bili su organizirani prema šerijatsko-pravnim propisima.

Dolaskom Austro-Ugarske, vakufi u Bosni i Hercegovini prepušteni su sami sebi. Nisu postojali nadzor i kontrola u upravljanju nad vakufima. Mutavelije su se ponašale kao pravi vlasnici vakufske imovine. Prilikom zavođenja u zemljišne knjige, vakufske nekretnine upisivane su na ime zakupaca, a najčešće i samih mutavelija.

Odlukom Austro-Ugarske od 17. oktobra 1882. godine, a na molbu 27 sarajevskih građana da se uspostavi uprava nad vakufima, koja je tada bila potpuno neorganizirana, predviđeno je da Zemaljska vakufska komisija upravlja vakufskim poslovima. Obaveza Komisije bila je da ustanovi vakufe, nadzire njihovu upravu i izradi plan o definitivnoj organizaciji.⁸

Mehmed Begović, u separatu *Vakufi u Jugoslaviji*, navodi: «*Austrougarska vlada dobro je uočila značaj vakufa i ocijenila, pa nije htjela da ih ispusti iz svojih ruku. Ona je uočila da ova ustanova može poslužiti kao zgodno sredstvo i put da se miješa u vjerske poslove muslimana i da drži na uzdi vjerske službenike koji se izdržavaju iz vakufske imovine.*»

Austro-Ugarska vrši novo ustrojstvo zemljišnih knjiga. Dana 13. septembra 1884. godine donesen je Gruntovnički zakon za Bosnu i Hercegovinu, Naputak za uvođenje Gruntovnice BiH i Naredba u pogledu ustrojstva i djelokruga gruntovničkih povjerenstava i uredovanja kod istih.⁹

Sa uvođenjem gruntovnice¹⁰ počelo se 1886. godine, a proces je bio postepen, po kotarima, okruzima i općinama. Godine 1908. gruntovnica je bila konačno uređena i spremna

polovine XVI. vijeka", *Prilozi za orijentalnu filologiju, XX-XXI/1970-1971.*, Sarajevo, 1974. godine

8 Godinjak, Vejsil, "Neka zapažanja o vakufskoj upravi kod nas", *Glasnik Rijasete IZ-e u SFRJ*, Sarajevo, 1991. godine

9 Begić, Mustafa, *Zemljovlasnici Bosne*, Polygraph d.o.o. Sarajevo, Sarajevo, 1997. godine (Gruntovni zakon za Bosnu i Hercegovinu je na strani 111., objavila ga je Zemaljska štamparija, 1886. godine.)

10 Riječ *grunt* potiče iz njemačkog jezika – *grund*, što znači zemlja, posjed, zemljišni posjed, imanje; *hruntovnica* – ured u kom se vode zemljišne knjige

za javnu upotrebu. U ovom periodu je i kotar Bihać uredio svoju gruntovnicu.

1. Pojam zadužbine, definicija vakufa – njegovo uporište u svetim tekstovima i tradiciji

Institucija zadužbine postojala je i mnogo prije objave Kur'ana Časnog. Povijest bilježi da je još Adem, a.s., sagradio prvu Kabu,¹¹ a obnovili su je Ibrahim, a.s., i njegov sin Ismail, a.s. Zadužbine spominje i Hamurabijev zakonik, jedan od najstarijih pravnih spomenika uopće.¹²

Ima više definicija vakufa, a izdvojiti ćemo samo jednu. To je da je *uvakufljenje (vakf) dozvoljen, pohvalan i neopoziv dobročini pravni posao*.¹³ Ova šerijatskoppravna institucija svoje uporište i legitimitet crpi iz etičkih smjernica Kur'ana, poput riječi Uzvišenog: «*Nećete zaslužiti nagradu sve dok ne udijelite dio od onoga što vam je najdraže*»,¹⁴ Poslanikovog, a.s., sunneta¹⁵ te tradicije prve generacije muslimana.¹⁶

11 Riječ *ka'betun* na arapskom jeziku znači *kocka*, kako, ustvari, i izgleda Allahova, dž.š., kuća

12 Balagija, Abduselam, *Uloga vakufa u verskom i svetovnom prosvjećivanju naših muslimana*, Štamparija Drag. Gregorića, Beograd, 1933. godine

13 Ljevaković, Enes, "Neopozivost i neotuđivost vakufa", *Takvim IZ-e u BiH*, Sarajevo, 2001. godine, strane 37-49

14 Ali 'Imran:92. Kad je čuo ovaj ajet, Ebu Talha izrazio je želju da uvakufi svoj najdraži dio imetka, zemljište zvano Bejruha

15 Navodi se veliki broj hadisa koji govore o pravnoj utemeljenosti vakufa. U tom smislu je hadis koji bilježi Muslim od Ebu Hurejre da je Muhammed, a.s., rekao: «*Kad umre čovjek, prestaje i njegovo djelo, osim u tri slučaja: kad iza sebe ostavi djelo trajne vrijednosti, ili naučno djelo koje je od koristi, ili čestito dijete koje za njega čini dovu*». Također se navodi i da je Poslanik, a.s., rekao Omeru, r.a., koji je želio uvakufiti zemlju u Hajberu: «*Ako hoćeš uzapti/uvakufi glavnicu i daruj njene plodove*». Omer, r.a., učinio je tu zemlju vakufom, tako da se ona ne može prodati, ni pokloniti, niti naslijediti. Shodno navedenom, Tirmizija veli: «*Učenjaci postupaju prema ovom hadisu, a postoji i konsenzus ashaba o tom pitanju*» (*Sahihut*, Tirmizi, 5/ 352-353)

16 Opće poznato je da su se ashabi, r.a., složili o pitanju šerijatskoppravne utemeljenosti vakufa. Poznati ashab Džabir b. Abdullah kazao je: «*Nije mi poznato da je neko od muhadžira i ensarija imao imetak a da nije uvakufio njegov dio kao trajnu sadaku, tako da se on ne može nikad otkupiti, ni pokloniti, niti naslijediti*» (*Mugni*, 6/189)

2. Devastacija vakufa, pljačka i uništavanje vakufske imovine

2.1. Period Austro-Ugarske

Slabljenje vakufa, njihovo uništavanje i devastacija počinju još u drugoj polovini 17. stoljeća. Jedno od najvećih stradanja Bosna je doživjela od Eugena Savojskog.

Prvi pokušaj zauzimanja Bihaća bio je 9. juna 1697., ali Bošnjaci su iz te bitke s Eugenom Savojskim izišli kao pobjednici.¹⁷

Uništavanje vakufa počinje 24. oktobra 1697. godine, kad je Savojski do temelja spalio Sarajevo, koje je imalo oko 40 vakufa prije pojave najvećeg vakifa i dobrotvora Gazi Husrevbega. Mnogi od tih prvih vakufa potpuno su uništeni.¹⁸

Nastavak uništavanja vakufa dolazi u periodu Austro-Ugarske okupacije Bosne 1878. godine. U Travniku su Jezuiti srušili novu i svu od kamena zidanu Tophane džamiju, a na njeno mjesto postavili samostan i crkvu.

U Zvorniku su katolici srušili Fethiju džamiju i pretvorili je u crkvu, premda je u to vrijeme bilo nekolicina katolika među činovnicima i vojskom u tom gradu.

U Sarajevu, na lokalitetu Ajas-pašine džamije, podignuto je svratište, a na Atmejdan džamiji skladište drva.

U Konjicu je na lokalitetu Repovačke džamije napravljen vojnički magacin, kao i u stolačkoj džamiji.¹⁹

Istu sudbinu doživjela su i muslimanska greblja. Tako je greblje Čekrečnica u Sarajevu pretvoreno u gradski park.

U Trebinju je na muslimanskom greblju zvanom Stari mezari napravljen park *Kalaj Garten*.

U Tuzli je na muslimanskom greblju površine 18 dunuma napravljena željeznička stanica, a u Doboju zgrada Općinskog ureda. U

17 Hrvačić, Esad, *Vakuf – trajno dobro, sa posebnim osvrtom na vakufe u Bosni i Hercegovini*, Izdavački centar Rijasetu IZ-e u BiH *El-Kalem*, Sarajevo, 2001. godine

18 Halilović, Nezim Muderris, "Vakuf i ljudska prava", *Glasnik IZ-e u BiH*, broj 9- 10, Sarajevo, 2000. godine, strana 768

19 Smajić, Ramiza, "Povijest pod nogama, Fragmenti iz historije otimanja vakufa", *Novi Muallim*, br. 3, Sarajevo, oktobar 2000. godine

Bihaću je od greblja napravljena stočna pijaca, a na onom kod Ič-hisar džamije šetalište, tako da nema grada u Bosni i Hercegovini koji nije pretrpio oštećenje ili kompletno zatiranje bošnjačkih svetišta.

Odnos naspram vakufa je bio ključni razlog formiranja Pokreta za vakufsko-mearifsku autonomiju. To zorno svjedoči predstava upućena ministru Kalayu 19. decembra 1900. godine, u kojoj stoji: «*Poslije dvadesetgodišnje okupacione vlade vidio je islamski narod oko sebe porušene džamije, razrovana i razgrabljena islamska greblja, uništene zadužbine pobožnih muslimana, džamije prerusene u katoličke crkve, na islamskim grebljima podignute samostane, šetališta i marvinska sajmišta, a sa islamskim nadgrobnim kamenima kaldrmisane drumove*».²⁰

Ni vakufi na području Bosanske krajine nisu bolje prošli, posebno bihaćki vakufi. Naime, mnogi objekti su uništeni, a neki od njih su potpuno promijenili namjenu.

U gradu Bihaću, tačnije na poznatoj bihaćkoj Velikoj otoci u centru grada, bila je medresa koju je sagradio Mehmed-paša Bišćević davne 1841. godine. U Bihaću je sagrađena još jedna medresa 1866. godine, i to pored Fethije džamije. Od tada, pa nekoliko decenija, u Bihaću djeluju istovremeno dvije medrese. To je bila privilegija centara učenosti. Treća medresa sagrađena je dobrovoljnim priložima Bišćana 1892. godine. Sagrađena je u vrlo raskošnom *postmaurskom* stilu i bila je najljepša zgrada u Bihaću, a po ocjeni tadašnjih islamskih zvaničnika bila je najljepša među zgradama medresa u Bosni. Ova medresa je specifična i po tome što je od školske 1937./38. godine bila mješovita, školujući i mlade djevojke, što je u to vrijeme bila prava rijetkost.²¹

Danas ovih medresa, nažalost, nema. U povijest su otišli i njihovi slavni vakifi kao i njihovi neslavni rušitelji. Na spomenutoj Gradskoj otoci bilo je 7 magaza i 47 dućana, a bila je povezana mostovima sa obje strane rijeke Une. Međutim, danas je tužna istina da nema niti jednog objekta na Gradskoj otoci u Bihaću.

20 Ibid.

21 Mehmed Mašić, "Bihaćke medrese", NIP *Unsko-sanske novine*, Bihać, 1998. godine, strana 65

2.2. Vrijeme Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca

Pljačka vakufske imovine nastavljena je i u vrijeme Kraljevine SHS. Kao što vidimo, u nazivu te države nema nema muslimana, odnosno Bošnjaka. Tako je vođa Radikalne stranke bosanskih Srba Milan Srškić, na pitanje zašto u najvišim vlastima nisu zastupljeni bosanski muslimani, odgovorio: «*Istina, trebalo bi, ali naši su muslimani nacionalno neopredijeljeni, a naša je država nacionalna. To je država Srba, Hrvata i Slovenaca i oni trebaju da je reprezentuju*».

U vezi s tim je i ekonomsko uništavanje muslimana. Kraljevina SHS je provela agrarnu reformu kojom je samo od bosanskih muslimana oduzeto 1,076.685 hektara zemljišta. Tu zemlju vlada je podijelila srpskim porodicama bivših kmetova, bezemljaša, ratnih dobrovoljaca, invalida i drugih. Ovom reformom oduzete su gotovo dvije trećine ukupne zemljišne površine u posjedu bosanskih muslimana. Kralj Aleksandar bio je upamćen po mnogim potezima kojima je obespravljen muslimanski narod.

Zakonom o Islamskoj vjerskoj zajednici od 31. januara 1930. godine, ukinuto je pravo bosanskih muslimana na autonomno vođenje vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u BiH. Zatim je proglašena Uredba o privremenoj organizaciji IVZ-a, po kojoj je ministar pravde postao najviša upravna vlast koja neposredno nadzire rad svih vjerskih i vakufskih organa, u koje su istovremeno uvedeni i posebni vladini povjerenici. Kad je reisu-l-ulema Čaušević zatražio da se ta uredba ukine, vlasti Kraljevine SHS su to odbile, a njega iste godine penzionirale.²²

Zakon i Ustav Islamske vjerske zajednice zamijenili su Statut o autonomnoj upravi iz 1909. godine i privremenu Uredbu o upravi vakufa iz 1919. godine.²³

Kraljevina SHS je nedemokratskim i nasilnim putem donijela Mjere o agrarnoj reformi, kojima je, u periodu od 1918. do 1939. godine, oduzeto oko četiri miliona dunuma vakufske

22 Bojić, Mehmedalija, "Položaj muslimana u doba monarhističke diktature", *Historija Bosne i Bošnjaka*, Sarajevo, 2001. godine, strana 161-185

23 Godinjak, Vejsil, "Neka zapažanja o vakufskoj upravi kod nas", *Glasnik IZ-e*, br. 3, 1991. godine

zemlje i dvanaest i po miliona dunuma beglučke zemlje, što, izraženo u procentima, iznosi 27,6% ukupne površine BiH.²⁴

2.3. Sudbina vakufa u Socijalističkoj Jugoslaviji

U ovom periodu vakufska imovina gotovo potpuno je uništena, a pogotovo u prvih četrnaest godina nakon II. svjetskog rata, od 1945. do 1959. godine. Te 1959. godine gasi se Vakufska direkcija kao ustanova koja nije imala potrebe za daljim postojanjem, jer je vakufska imovina bila gotovo sva opljačkana.²⁵

Već 1945. godine je donesen Zakon o raspolaganju stanovima i poslovnim prostorima te njegove izmjene i dopune 1947. i 1948. godine, kojima je, blago rečeno, razrušena ekonomska osnova Islamske zajednice. Naime, tim zakonom određeno je da se vjerskim zajednicama oduzmu objekti u kojima se ne služe vjerski obredi.

Smatra se da je vrijednost vakufske imovine oduzete Islamskoj zajednici iznosi oko deset milijardi dolara.²⁶ Samo u Sarajevu, socijalističkom nacionalizacijom porušene su 24 džamije i ekshumirano i u različite svrhe iskorišteno 204 dunuma muslimanskih mezarja te porušen veliki broj vakufskih dućana i magaza (više od 2.570 kvadratnih metara).

Sarajevski vakuf je u doba socijalizma osiromašen i za dva hana, oko 400 kuća i stanova, 524 dućana, 103 parcele građevinskog zemljišta te 536.000 kvadrata vakufskih bašči.²⁷ Na taj način pokušalo se ateizirati društvo, jer se vjerovalo da će vjerske zajednice potpuno iščeznuti kad presuše izvori materijalnih prihoda.²⁸ Takozvanom nacionalizacijom, nacionalizirana dobra davana su u obveznicama koje su glasile na donosioce.

24 Halilović, Nezim Muderris, "Vakuf i ljudska prava", *Glasnik IZ-e u BiH*, broj 9-10, Sarajevo, 2000. godine

25 Ibid.

26 Godinjak, Vejsil, "Neka zapažanja o vakufskoj upravi kod nas", *Glasnik IZ-e*, br. 3, 1991. godine

27 Hodžić, Nusret, "Otimčina bošnjačkog blaga", *Saff*, br. 94, strana 16 i 17

28 Begović, Ibrahim, "Uz predstojeći simpozijum o vakufu u Mrkonjić-Gradu", *Muallim*, broj 3, Sarajevo, 1990. godine, strana 15

2.4. Uništavanje vakufske imovine u posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu

Agresija na našu domovinu donijela je stradanje mnogih objekata Islamske zajednice. Od 1.144 džamije, koliko ih je bilo prije rata, Srbi su srušili 534, a Hrvati 80, dok je značajna oštećenja pretrpjelo 307 džamija. Od 557 mesdžida, 175 su uništili Srbi, a Hrvati, 43 dok je oštećen ukupno 41 mesdžid. Od 954 prijeratna mekteba, 55 su srušili Srbi, a Hrvati 14, oštećeno je 18 mekteba. Prije rata u BiH je bilo 15 tekija, tri su srušili Srbi, a Hrvati jednu, dok ih je pet pretrpjelo teža oštećenja.

Od 1.425 prijeratnih vakufskih objekata, 345 su srušili Srbi, a 60 Hrvati. Oštećeno je 149 vakufskih objekata.²⁹ Od 195 prijeratnih krajiških džamija, 87 je uništeno, a 10 teško oštećeno. Od 49 mekteba, srušeno je 12. Od 191 imamske kuće, do temelja je srušeno 86, a pet je teže oštećeno. Uništeno je seadm poslovnih zgrada Odbora IZ-e.³⁰

3. Borba za povrat vakufske imovine

Borba za povratak vakufske imovine na izvjestan način traje još od predstavke Kalayu koju su muslimani uputili 1900. godine, pa preko Pokreta za vakufsko-mearifsku autonomiju, zatim borbu reisu-l-uleme Čauševića protiv takozvane agrarne reforme u vrijeme Kraljevine SHS te napori Islamske zajednice da se sačuva makar dio vakufa u vrijeme Socijalističke Jugoslavije.³¹ Pljačka vakufske imovine u prethodnom sistemu vršena je takozvanom eksproprijacijom eksproprijatora³², a najsnažniji primjer ataka na vakufsku imovinu bio je u formi nacionalizacije vakufa.³³ Pokušaj devastacije vakufa traje i danas različitim pritiscima OHR-a na

29 Koristimo podatke Vjersko-prosvjetne službe Rijasetu IZ-e u BiH, koji se nalaze u formi grafikona po svim džamijama u našoj zemlji

30 Arhiva Bihačkog muftijstva, pod brojem 101/94 – dopis timu Evropske zajednice Bihac

31 Hodžić, Nusret, "Otimčina bošnjačkog blaga", *Saff*, br. 94, strana 16 i 17

32 Karčić, Fikret, "Vakufi i reprivatizacija", *Glasnik IZ-e u BiH*, broj 3, Sarajevo, 1991. godine, strana 267

33 Begović, Ibrahim, "Zajednica, vakuf i zakon", *Muallim*, broj 42, 1996. godine, strana 9

vjerske zajednice³⁴ te pokušajima visokog predstavnika da OHR donese zakon o restituciji, što bi značilo gašenje vakufa.³⁵ Poznato je koliko je štete vakufima nanijela odluka Ustavnog suda Federacije BiH od 29. maja 2007., kao i Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o prodaji stanova na kojima postoji stanarsko pravo. Takav Zakon je u suprotnosti sa osnovnim principima neotuđivosti i nepovredivosti vakufa. U *Preporodu* broj 23/865, od 1. decembra 2007. godine, Nezim Halilović Muderris navodi da «na području Federacije BiH ima oko 900 vakufskih stanova, čija je vrijednost oko 216 miliona KM».

Usvajanje ovoga zakona značilo bi najveću pljačku vakufske imovine u BiH i potpuno osiromašenje institucije vakufa, što je, ustvari, i pravi razlog takve kampanje.

34 Halilović, Nezim, "Hoće li se otimačina vakufske imovine prošlih režima u ovome i ozakoniti", *Saff*, broj 55, Zenica, 2000. godine

35 Halilović, Nezim Muderris, "Ako OHR donese zakon o restituciji, to će značiti gašenje vakufa", *Saff*, broj 53, Zenica, 2000. godine

I, na kraju, možemo primijetiti da se vakufi sistematski uništavaju gotovo trinaest decenija. Moramo se upitati kakva je uloga današnjih generacija u očuvanju vakufske imovine. Činimo li dovoljno na ovom planu? Je li dovoljna Vakufska direkcija u Sarajevu da sama brine o vakufima na teritoriju cijele države Bosne i Hercegovine? Je li možda rješenje da ova značajna institucija ima svoje ekspoziture na području svakog muftijstva? Šta je sa novim vakufima i vakifima? Jesu li adekvatno registrovani? Imaju li medžlisi sve te podatke?

Čini se da je priča o vakufima značajno utihnula i da se aktuelizira s vremena na vrijeme. Mislimo da se Bošnjaci, svi do jednog, trebaju uključiti u borbu za jačanje svijesti o važnosti vakufa. Cijenimo da naši vakufi i vakifi zaslužuju mnogo više medijske pažnje, ali i ljudske i islamske brige te da u tome svako ponaosob treba i mora dati svoj doprinos.

Summary

DESTRUCTION OF VAKF PROPERTY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA THROUGH CENTURIES

Suad Mahmutovic

Vakf is a kind of general goods and is categorized as lasting valuables. A property that is made a vakf becomes, thus, a property of Allah that is given to the people for their use. Vakf properties in Bosnia and Herzegovina have been systematically destroyed and robbed for almost thirteen decades. The struggle to retrieve the vakf property in our country started with the *Appeal to Kallay* sent by Muslims of the country in the year 1900, they persisted with the attempt through the *Movement for the vakf and mearif authonomy*, and the struggle of reisu-l-ulema Causevic against so called *Agricultural Reform* during the time of the Kigdom of SHS (Serbs, Croats and Slovenians). During the period of Socialist Yugoslavia Islamic Community institution continued the struggle for this cause trying to preserve at least a part of the vakf property at the time. The robbery of vakf property in the previous regime was committed under a guise of expropriation by the expropriator. The most notable attempt to take vakf property was done in a form of nationalization of vakf property. The attempts to destroy this institution has still not ceased. Today it has taken a form of various pressures employed upon the religious communities by the OHR, and the attempt of the High Representative to bring a Law of Restitution that would in the end mean the total end of vakf institution. The Law of trade with vakf flats is the latest attempt of OHR in this direction.

موجز

عشرات السنين من إتلاف الأوقاف في البوسنة والهرسك

سعاد محموتوفيتش

الوقف ملك عام ينتمي إلى فئة القيم الدائمة. إن حبس الممتلكات يجعلها ملكا لله موضوعا تحت تصرف البشر. تتعرض الأوقاف في البوسنة والهرسك منذ ثلاثة عشر عقد للنهب والإتلاف المنظم. بدأ النضال في وطننا من أجل استعادة الأوقاف مع المذكرة التي قدمها المسلمون سنة 1990 إلى حاكم البوسنة النمساوي كالاوي، ثم من خلال حركة الإدارة الذاتية للأوقاف والمعارف، وجاءت بعد ذلك المعركة التي خاضها رئيس العلماء تشاوشيفيتش ضد ما عُرف بالإصلاح الزراعي أيام مملكة صربيا وكرواتيا وسلوفينيا، ومن ثم الجهود التي كانت المشيخة الإسلامية تبذلها أيام يوغوسلافيا الاشتراكية من أجل المحافظة على ما تبقى من الأوقاف. كان نهب الأوقاف في النظام البائد يتم من خلال ما يسمى "نزع الملكية من المستملكين"، وكان أشد أشكال الاعتداء على ممتلكات الأوقاف يتم في صورة تأميم تلك الممتلكات. وما زالت محاولات إتلاف الأوقاف مستمرة حتى يومنا هذا عبر أشكال مختلفة من الضغوط التي يمارسها مكتب المندوب السامي على الطوائف الدينية، ومحاولة المندوب السامي أن يضع قانون إعادة الممتلكات لأصحابها، بحيث يطفى مؤسسة الوقف. إن قانون بيع الشقق الوقفية التي يتمتع ساكنوها الحاليون بحق السكنى فيها، يعتبر ضربة موجهة ضد ممتلكات الأوقاف في بلدنا.